

A GAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA A NAGYVÁROSOK VERSENYKÉPESSÉGÉRE MAGYARORSZÁGON

EGEDY TAMÁS

IMPACTS OF ECONOMIC CRISIS ON THE COMPETITIVENESS
OF LARGE CITIES IN HUNGARY

Abstract

In recent years it has become apparent that the global crisis affects not only the core economic zones, but smaller countries with open economy like Hungary face particularly difficult situation. Large cities and metropolitan regions even more appear as engines for local development, therefore their competitiveness is decisive for the future economic perspectives of regions and countries. The crisis has affected the cities and their competitiveness in many ways and very different scale. International experience shows that considering the negative effects of the crisis it is not only the city size, but also the composition of the local economy that has played major role. Beside a brief theoretical overview on competitiveness the paper below summarises the empirical results of surveys carried out in large Hungarian cities. Focus is on comparative analyses of relative position changes in the competition of large Hungarian cities, as well as on socio-economic implications of crisis and subjective opinions of local residents and local experts on the competitiveness of their cities.

Keywords: Global economic crisis, competitiveness, cities and metropolitan regions, Hungary

Bevezetés

Az elmúlt években a globális gazdasági válsággal összefüggő hírekben gyakran hallhatunk az egyes gazdasági erőcentrumok, országok versenyhelyzetének, vagy Magyarország versenyképességének az alakulásáról. A versenyképesség lassan beépült a mindennapok gazdasági diskurzusaiba, holott maga a fogalom nem tekint vissza olyan hosszú múltra. A versenyképesség kérdésköre az 1980-as évek elején került először a fejlett országok látóterébe, amikor az Egyesült Államok létrehozta Versenyképességi Tanácsát (Competitiveness Policy Council). Az 1990-es évek elején a regionális versenyképesség jelentősége sok országban felértékelődött és az évtized fontos gazdasági célkitűzései között szerepelt. A kérdéskör jelentőségét mutatja, hogy világszerte több intézmény is aktívan kutatja és nem egy közülük immár több évtizede vizsgálja a versenyképesség nemzetközi trendjeit és aktuális helyzetét (pl. a World Economic Forum Genfben, az International Institute for Management Development Lausanne-ban, a Council on Competitiveness Washingtonban, az Insitute for Strategy and Competitiveness Bostonban) (KITSON, M. et al. 2004).

2009 óta a gazdasági és közösségi fórumokon egyre gyakrabban lánognak fel a viták, hogy a válság leküzdésére hozott nemzetközi és hazai intézkedések hogyan befolyásolják országunk versenyképességét? Vajon hazánk az Európai Unió és a tágabb régió belül lemarad a versenyben, vagy nyertesként kerül ki a gazdasági megpróbáltatásokból? A várospolitikusokat és városkutatókat ezen belül természetesen olyan kérdések foglalkoztatják, mint nagyvárosaink, városaink aktuális helyzete és lehetséges jövője. Tanulmányomban a magyar nagyvárosok versenyképességének elmúlt években tapasztalható változásait teszem nagyító alá. Írásomban az elméleti alapok áttekintése mellett elsősorban azokra a kérdésekre keresem a választ, hogy hogyan változott meg nagyvárosaink egymáshoz viszonyí-

tott versenypozíciója, melyek voltak azok a városok, amelyekre lesújtott a válság és ennek következtében versenyképességük romlott, illetve melyek voltak azok, amelyek az elmúlt években átvészelték a krízist? Vizsgáltam továbbá azt is, hogy miként látják a városlakók, a helyi társadalom képviselői a válság hatásait városukra és annak versenyképességére.

A versenyképesség elméleti háttere

Az OECD és az Európai Bizottság a versenyképességet úgy definiálja, mint a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek vagy nemzetek feletti régiók azon képességét, hogy relatíve magas jövedelmet és relatíve magas foglalkoztatottsági szintet képesek létrehozni egy fenntartható bázison, miközben külgazdasági (globális) versenynek vannak kitéve (OECD 1997; EC 1999).

A verseny és a versenyképesség azonban koránt sem olyan magától értetődő fogalmak és folyamatok az elméleti közgazdászok körében, mint azt gondolnánk. MARTIN, R. L. (2003) tanulmányában részletesen bemutatja, hogy az egyes elméleti közgazdaságtani (makrogazdasági és alternatív) irányzatok hogyan értelmezik magát a versenyt és a versenyképességet. Összefoglaló munkájában kiemeli, hogy míg a makroökonómiai irányzatok közül a klasszikus (pl. SMITH, A. és RICARDO, D.), a neoklasszikus közgazdasági elmélet (pl. HECKSCHER, E. és OHLIN, B.) és az új kereskedelemelmélet (pl. KRUGMAN, P.) a területi versenyt elvetik és rendszerükben a versenyképesség nem értelmezhető, addig a Keynes-i (pl. KEYNES, J. M.) és az endogén növekedési elmélet (pl. MARTIN, R. és SUNLEY, P.) tudomásul veszi a versenyt. A verseny és a versenyképesség kérdésköre különösen az új, alternatív közgazdasági irányzatokban értékelődik fel: a vállalati stratégiai közgazdaságtan (pl. EICHNER, A. és CHANDLER, A.) és az evolucionista elmélet (pl. SCHUMPETER, J.) abszolutizálják a versenyt és rendszerükben kiemelt jelentősége van a versenyképességnek. Előbbiben a kompetitív előnyök, utóbbiban pedig a fejlődéstörténeti múlt képezik a kiindulási alapot. A versenyképesség körül kibontakozott viták alapját tulajdonképpen az képezi, hogy a különböző elméletek az input, a kínálat oldaláról (pl. termelékenység, beruházási ráta, kutatás-fejlesztési kiadások szintje, oktatás színvonala), vagy az output, a kereslet oldaláról (pl. kereskedelmi mérleg alakulása, részesedés a csúcstechnológiai iparágak világpiacon) közelítik-e meg a fogalom magyarázatát (BAKÁCS A. 2003).

A svájci székhelyű World Economic Forum (WEF) 2012-ben a versenyképességet az intézmények, politikák és tényezők olyan együtteseként definiálta, amelyek egy ország termelékenységének a szintjét meghatározzák. Az International Institute for Management Development (IMD) állásfoglalása szerint a versenyképesség növeléséhez elengedhetetlenül szükséges a stabil és kiszámítható törvényi környezet, a rugalmas és alkalmazkodó képes gazdasági szerkezet, beruházások a hagyományos és technológiai infrastruktúrába, a magán-megtakarítások és a hazai befektetések elősegítése, aktív jelenlét a nemzetközi piacokon és a külföldi közvetlen beruházások vonzása. Ezek mellett fontos az államigazgatás minősége, gyorsasága és átláthatósága, harmonikus kapcsolat a jövedelmi szintek, a termelékenység és az adórendszer között, a jövedelmi különbségek csökkentése és a középosztály erősítése. Az oktatás és képzés fejlesztéséről, támogatásáról, valamint a helyi gazdaság fenntarthatóságának biztosításáról sem feledkezhetünk meg.

Az elmúlt évtizedben a versenyképesség meghatározásánál új szemléletet tükröző definíciók is feltűntek, amelyek beemelték a természet jelentőségét a versenyképességről kialakult nemzetközi és hazai vitákba. KISS, T. (2005) szerint a versenyképesség nem más, mint a természeti folyamatokhoz történő alkalmazkodás minél tökéletesebb megvalósítása, ami egyelőre elég nehezen illeszthető bele a klasszikus modellekbe.

A gazdasági versenyképesség

A gazdasági versenyképesség olyan komparatív koncepció, amely egy adott cég, ágazat, vagy ország termék- és szolgáltatásértékesítésben játszott képességét és teljesítményét mutatja az adott piacon (SZÉKELY Cs. 2010). A gazdasági versenyképesség tipizálásakor CHIKÁN A. és szerzőtársai (CHIKÁN A. et al. 2002) rávilágítanak arra, hogy a versenyképességet különböző gazdasági szinteken (pl. makrogazdasági, szektorális, vállalati, vállalaton belüli, vagy akár a termék szintjén is) értelmezhetjük és vizsgálhatjuk.

Az International Institute for Management Development (IMD) szerint a nemzetgazdaságok versenyképessége a közgazdasági elméletek tárgykörébe tartozik és azokat a tényezőket és politikákat elemzi, amelyek egy országnak azon képességét formálják, amelyekkel vállalatai számára magasabb szintű értékteremtést, állampolgárainak pedig nagyobb jólétet biztosító környezetet hoz létre és tart fenn (IMD – World Competitiveness Yearbook, 2005).

Egy nemzetgazdaság versenyképessége többféle alapon is nyugodhat. PORTER, M. (1990) ebből a szempontból megkülönbözteti az erőforrás-alapú, a befektetés-, az innováció- és a jólétalapú versenyképességet. Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor, hogy a versenyképesség nehezen fogható meg a nemzetek és országok szintjén és elsősorban szubnacionális (pl. ágazati, vállalati, üzleti) szinten értelmezhető (WREN, C. 2001; KITSON, M. et al. 2004).

A vállalati versenyképesség esetében a nyereségfolyam alakulását tartjuk szem előtt. Ebben a folyamatban a vállalatok a társadalmi normák betartása mellett az elérhető forrásokat minél nagyobb nyereségfolyammá képesek átalakítani és ezzel tartós működésüket biztosítani (CHIKÁN A. et al. 2002). Egyszerűbben fogalmazva: egy vállalat akkor versenyképes, ha olyan jó termékeket és szolgáltatásokat hoz létre a megfelelő helyen, jó áron és jó minőségben, amelyek hatékonyabban szolgálják ki a fogyasztók szükségleteit, mint más vállalatok termékei (Department of Trade and Industry, UK 1998).

Egy termék és szolgáltatás akkor lehet versenyképes, ha a profiton túl megfizethető áron beszerezhető és fogyasztható, illetve használati értékkel is bír (SZENTES T. 2005).

A szakértők egyet értenek abban, hogy egy gazdaság akkor versenyképes, ha benne a magas arányban foglalkoztatott és magas jövedelemmel rendelkező munkaerő termelékeny, illetve számára a gazdaság magas életszínvonalat és életminőséget biztosít. Az életszínvonal és jólét kérdését egyébként viszonylag korán, már az 1990-es évek közepén összefüggésbe hozták a versenyképességgel. STORPER, M. (1997) megfogalmazásában a versenyképesség a (városi) gazdaságok azon képessége, hogy stabil vagy emelkedő piaci részesedésű cégeket vonzanak, miközben fenntartják vagy emelik a folyamatban résztvevők életszínvonalát. BOLTHO, A. (1996), FRAGEBERG, J. (1996), ATKINSON, R. D. és munkatársai (1999) is arra a következtetésre jutottak, hogy a versenyképességben meghatározó szerepe van a jólét és az életszínvonal alakulásának.

A gazdasági versenyképesség immár klasszikusnak mondható modellje PORTER, M. (1990) nevéhez fűződik, aki gyémántmodelljében rámutatott a komparatív és kompetitív előnyök különbségeire a gazdasági fejlődésben. A klasszikus közgazdasági elmélet a komparatív előnyök tényezői között a termőföldet, az elhelyezkedést, a természeti erőforrásokat, a munkaerőt és a népességszámot említi. Ezek a nemzetgazdaság lehetőségeit tekintve alig befolyásolható adottságként jelentkeznek, mondhatni passzív tényezőként jelennek meg. A kompetitív előnyök versenyében ugyanakkor négy egymással szorosan összefüggő tényező játssza a meghatározó szerepet (1 – vállalati stratégia, struktúra és rivalizálás; 2 – a szükségletek; 3 – kapcsolódó támogató iparágak; 4 – a tényezők feltevélei), amelyek proaktív kormányzati beavatkozással fejleszthetők és befolyásolhatók.

Porter modellje azon az elméletén nyugszik, miszerint a gazdasági fejlődés során adott időszakokban más-más versenyképességi tényezők játsszák a főszerepet. Ezek időrendi sorrendben: a) a termelési tényezők; b) a beruházások; c) az innováció; és végül d) a felhalmozott gazdagság, vagyis.

A szakirodalom általában 8 olyan általános tényezőcsoportot említ, amelyeket a gazdasági versenyképesség vizsgálata során számba szoktak venni (FINDRIK M. – SZILÁRD I. 2000):

- az ország világgazdaságba való beépülése, a gazdaság internacionalizálódása,
- az állam gazdasági szerepvállalása,
- a pénzügyi szektor fejlettsége,
- a munkaerőpiac jellemzői, a humán tőke minősége,
- az infrastrukturális szektor fejlettsége és értékelése,
- a K+F kiadások, illetve a technika és technológia,
- a vállalatvezetés minősége,
- a szervezeti rendszer, a jogi és politikai intézmények.

A területi és a regionális versenyképesség

BARNA K. et al. (2005) tanulmányukban kitérnek arra, hogy a lokalizáció kérdésköre a versenyképesség vizsgálatában meghatározó, mivel ez biztosíthatja a versenyelőnyöket a globális vállalatoknak helyt adó városok és régiók versenyében. Ennek alapján a versenyképességet úgy is értelmezhetjük, mint a lokalizációk eltérő adottságaiból eredő versenyelőnyöket a globális világban. A lokalizáció versenyképességében meghatározók a természeti, a humán és a pénzügyi tényezők és az, hogy az ezekből származó forrásait, tőkét miként tudják kihasználni a területi, vagy gazdasági egységek, entitások (PORTER, M. 1990).

A versenyképességnek tehát nemcsak gazdasági, hanem területi dimenziója is van: így beszélhetünk például globális, nemzetközi, országos és regionális versenyképességről. A fenti kategóriák közül az elméleti és gyakorlati szakemberek a regionális versenyképességgel foglalkoztak a legmélyrehatóbban.

A regionális versenyképesség a regionális gazdaság azon képességét jelenti, hogy a meglévő belső erőforrásait, adottságait és eszközeit optimalizálni képes a nemzeti és globális piacokon való verseny és prosperitás, illetve a piaci változásokhoz való alkalmazkodás érdekében (MARTIN, R. L. 2003)

A regionális versenyképesség modellezéséhez nem kell messze mennünk, hiszen LENGYEL I. (2000) széleskörű kutatásokat végzett a témakörben. Módosított piramismodelljének alapját 8 sikerességi tényező képezi (gazdasági és társadalmi szerkezet, innovációs kultúra, döntési központok, regionális elérhetőség, a környezet minősége, a munkaerő felkészültsége és a társadalmi kohézió). Ezekre épül az 5 versenyképességi tényező (kutatási és technológiai fejlettség, humán tőke, működő tőke és külföldről érkező befektetések, tradéd szektorok és klaszterek, valamint a társadalmi tőke és intézmények). A modell harmadik szintjét az alapkategóriák képezik: a regionális, térségi és városi jövedelem, a foglalkoztatottság és a munkatermelékenység. A végső célt a szerző az életminőség és életszínvonal javításában látja (LENGYEL I. 2012). A modellben több korábban tárgyalt kérdéskör is előkerül (pl. életszínvonal, termelékenység, jövedelem és foglalkoztatottság). Elmélete szerint a verseny során a régióknak, a településeknek és a gazdaság szereplőinek folyamatosan alkalmazkodni kell a változásokhoz, amelyben fontos szerepe lehet a területi tervezésnek, a helyi önkormányzatoknak és a gazdasági helyi szereplőknek, valamint a civileknek. A regionális versenyképességet kutató külföldi és hazai szak-

emberek a játékelméltre támaszkodva egyet értenek abban, hogy a regionális fejlődés és versenyképesség nem zérus összegű játék, azaz az egyik régió fejlődése nem feltétlenül jár együtt egy másik régió helyzetének romlásával.

A regionális versenyképesség elemzésekor és értékelésekor azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a globális világgazdaságban deindusztrializációs folyamatok zajlanak le, vagyis az ipar visszaszorulásának vagyunk tanúi (CASTELLS, M. 1996). A stratégiai döntéseknek így kiemelt szerepük van, hiszen a megszűnt (vagy megszüntetett) tevékenységeket rendkívül nehéz visszacsábítani és az elvándorolt munkaerőt helyettesíteni. Az újonnan alakult ipari klaszterek éppen ezért a korábbiaknál sokkal mobilisabbak, s működésükben egyre nagyobb szerephez jutnak a kreatív és tudásintenzív iparágak. A regionális versenyképességről írt gondolatokat jól összegzi CAMAGNI, R. (2002), aki a régiók között megkülönbözteti a termelő ágazatok régióit, a növekvő mérethozadékú régiókat és a tudásközpont régiókat. MARTIN, R. L. (2003) rávilágít arra, hogy ezen speciális régiók eltérő módon vesznek részt a területi versenyben: míg a termelő ágazatok a munkamegosztásból származó komparatív előnyeiket használják ki, a növekvő mérethozadékú régiókban az endogén források, a specializáción alapuló vállalati együttműködés, valamint a térbeli koncentráció jutnak fontos szerephez. A tudásközpont régiókban a kreativitás, a tudás és az innováció a versenyképesség motorjai.

A városrégiók, a nagyvárosok és a városok versenyképessége

Külön kell foglalkoznunk a nagyvárosi régiók versenyképességével, mivel CHESHIRE, P. C. és GORDON. I. R. (1996) szerint – a várospolitikuskok keserűségére – a városi gazdaság sokkal inkább saját érdekeit követi, semmint a regionális stratégiákat.

Nagy Britanniában a versenyképesség helyzetét és feltételeit összefoglaló Competitiveness White Paper már 1994-ben leszögezte, hogy a városok alapvetően a munkáért és a beruházásokért versengenek egymással. Hasonló következtetésre jutott LENGYEL I. (2000) is, aki szerint a városok versenye a befektetők és a népesség településre vonzása, a központi költségvetési források megszerzése és a közjavak létrehozása, valamint a rendezvényszervezési jogok megszerzése érdekében zajlik. Ily módon próbálnak meg a városok önmaguk számára az életszínvonal tartós javulását szolgáló fenntartható gazdasági növekedést, lakosaik számára pedig magas foglalkoztatottságot és jövedelmet biztosítani.

Ha egy város alul marad a versenyben, annak komoly társadalmi következményei lehetnek. Nem véletlen tehát, hogy a régiók motorjaiként funkcionáló nagyvárosok döntéshozóinak napjainkban komoly fejtörést okoz, hogy hogyan biztosítsák városuk fejlődését, milyen eszközökkel járuljanak hozzá a meglévő versenyelőnyök megtartásához és jövőbeliek biztosításához. Könnyen beláthatjuk, hogy a kevésbé versenyképes városok sem fognak megszűnni és eltűnni, de ha figyelembe vesszük a versenyképesség helyi lakosság életminőségében és életszínvonalában játszott szerepét, nyilvánvalóan nem mindegy, hogy az adott város milyen lehetőségeket kínál a gazdaság szereplőinek betelepüléséhez és működéséhez. Azt is könnyen beláthatjuk, hogy egy város gazdaságának fejlődése, a helyi gazdaság felépítése, a különböző iparágak kiépülése és a hozzájuk tartozó üzletek felfejlesztése, a különböző gazdasági klaszterek kiépülése rendkívül lassú és drága folyamat. Nélkülözhetetlen tehát a várospolitikuskok és döntéshozók részéről a hosszú távú stratégiák megléte. Csak zárójeles kérdésként teszem föl, hogy vajon nagyvárosaink esetében ténylegesen megvannak, láthatók és mindenki számára közzismertek ezek a stratégiai célkitűzések és a megvalósításukra szolgáló eszközök? Bár a fejlesztési dokumentumokban szépen le vannak fektetve ezek a célkitűzések, a válaszom ennek ellenére az, hogy legtöbb nagyvárosunk esetében valószínűleg nincsenek

meg ezek a feltételek és a megtett lépések a legtöbb esetben a fejlesztési pénzekhez jutás érdekében a pillanatnyi pályázati kiírásokhoz alkalmazkodnak. Azaz nem saját hosszú távú stratégiáikhoz pályáznak és keresnek forrásokat a települések, hanem visszafelé működik a rendszer és gyakran az aktuális európai uniós és hazai pályázati lehetőségekhez igazítják a tervezett fejlesztéseiket. Optimális esetben a növekedéskényszer arra ösztönzi a helyi politikát, hogy ne adminisztratív intézkedésekkel kényszerítsék a cégeket, hanem ösztönözzék a fejlesztéseket, Magyarországon azonban jelentős elmaradásokat tapasztalhatunk ezen a téren.

Természetesen a különböző méretű és a településhierarchia különböző szintjein lévő települések eltérő esélyekkel indulnak a gazdasági versenyben. A nagyobb települések a nagyobb munkaerőpiacnak köszönhetően jobb hozzáférést biztosítanak a munkaerőhöz. Ez azonban elsősorban már nem az olcsó munkaerő felvételét jelenti – ami csak rövid távú, helyzeti versenyképességet eredményez (CSATH M. 2008) –, hanem felértékelődött a magasán képzett, magas szintű munkaetikával rendelkező, pozitív tanulási és képzési attitűddel rendelkező, problémamegoldó munkaerő szerepe. Emellett a nagyvárosokban több és jobb támogató iparág van jelen (pl. logisztika, szolgáltatások), több információ, ötlet, kreativitás és innováció áll rendelkezésre (TUROK, I. 2004). A komparatív előnyök terén tehát a nagyvárosok és városrégiók jelentős többlettel rendelkeznek. Egy város sikeressége azonban nem kizárólag méret és lakosság szám kérdése, hanem azt a helyi kapcsolatok és hálózatok megléte, a közöttük lévő együttműködés, a település fejlődéstörténete és még számos tényező együttesen alakítják (SAXENIAN, A. 1994). Így a kisebb települések – kompetitív előnyeiket kihasználva – akár a nemzetközi versenybe is sikeresen kapcsolódhatnak be. Tehát míg a nagyvárosok versenyképessége és sikeressége a komparatív előnyök alapján működhetnek, a kisvárosok és lokális területek kompetitív előnyeik kihasználásával rughatnak labdába (CAMAGNI, R. 2002).

Téves várospolitikuskaink azon elképzelése, miszerint vidéki nagyvárosainknak és megyeszékhelyeinknek a fővárossal kell birokra kelniük, s nem a hasonló méretű és adottságú városokkal méretetik meg magukat. TÖRÖK Á. (2003) jól rátapint a lényegre: a helyi versenyképességi és fejlesztési stratégiákban fontos lenne lefektetni, hogy mely településekre tekint az adott város közvetlen versenytársként, melyekre közép távon megelőzhető, illetve pozícióját veszélyeztető konkurensként.

Nem esett szó még arról, hogy a versenyképességben fontos szerepe lehet a város és környezete kapcsolatának, együttműködésének. Különösen a nagy városrégiókat ugyanis tágabb gazdasági környezetben kell értelmeznünk, s ezek sokkal inkább hálózatok, forrássáramlatok helyei, semmint önálló egységek (BARANYAI, B. – BARÁTH, G. 2009). Nem véletlen, hogy a városrégiók és városi agglomerációk szerepe egyre inkább felértékelődik a nemzetközi gazdasági versenyben. Ezekben ugyanis sikeresen ötvöződhetnek és érvényesülhetnek a komparatív és kompetitív előnyök (BUDD, L. – HIMIS, A. K. 2004).

A szakemberek egybehangzó véleménye szerint a régiók és városok versenyében, illetve hosszú távú fejlődésében meghatározó szerepe van a termelékenységnek (productivity), amely az innováción és a változ(tat)ás képességén nyugszik és így dinamikus, progresszív fejlődést biztosíthat a területnek (PORTER, M. 1998; TUROK, I. 2004). Egy régió jelentősen kihat a benne foglalt területi és gazdasági egységekre, így termelékenysége meghatározó a benne működő városok és vállalkozások számára is, abszolút előnyt biztosítva részükre más régió városaival és vállalkozásaival szemben (CAMAGNI, R. 2002). A folyamatban pedig a helyi gazdaság, a helyi vállalatok termelékenysége (local productivity) egyre nagyobb szerepet játszanak (CRAFTS, N. 1996; MARTIN, R. L. – SUNLEY, P. 1998). Az elmúlt évtizedben a versenyben olyan új tényezők értékelték fel a regionális és városi fejlődésben, mint a tudás, a kreativitás, az innováció, vagy a K+F szektorba és a humántőkébe történő beruházás (MALECKI, E. J. 2000).

A fenti gondolatokat jól foglalja össze PARKINSON és munkatársainak a városi versenyképességet összegző piramismodellje (PARKINSON et al. 2006). A modellben a városi versenyképesség alapját az üzleti környezet, a képzési bázis, a műszaki infrastruktúra, a társadalmi és kulturális infrastruktúrák és hálózatok, valamint a kormányzati szerkezet képezik. Erre épülnek a versenyképes városi gazdaság kulcstényezői: az innováció és kreativitás, a beruházás, a humán tőke, a gazdasági diverzitás/specializáció, a kapcsolódás/elérhetőség, az életminőség és a döntéshozatali folyamatok. A munkatermelékenység, a foglalkoztatottság, a bérek és profitok, illetve az egy főre jutó GDP, mint egy város gazdasági teljesítményének mérhető mutatói képezik a következő két lépcsőfokot: a ténylegesen megvalósult és az összesített gazdasági teljesítményt. A modellben a versenyképesség átfogó célja a városi életszínvonal emelése.

A versenyképesség mérése és a legfontosabb tényezők

Az 1990-es évek nemcsak azért voltak kiemelkedő jelentőségűek a versenyképesség történetében, mert felpörögtek az ezzel kapcsolatos kutatások, hanem azért is, mert megindult a folyamat mérése és a tudományos intézetek sorra dolgozták ki a versenyképesség mérésére szolgáló indexeiket. Az indexek segítségével különböző sorrendeket állíthattak fel a szakemberek, így a várospolitikusok számára egyszerre fontossá vált a versenyképesség, hiszen a listák segítségével prezentálhatták a fejlődést.

Ahhoz, hogy egy olyan összetett gazdasági mutatót, mint a versenyképességet mérni tudjunk, először pontosan meg kellene határoznunk, mit is értünk alatta. A definíciók sokfélesége és sokrétűsége, a versenyképesség többszintű gazdasági vagy területi értelmezése kérdésessé teszi, hogy egyáltalán lehetséges-e megalkotni egy objektív mérőszámot? A válasz valószínűleg nem, de természetesen léteznek olyan indexek, amelyek többé-kevésbé összehasonlíthatóvá teszik vizsgálódásaik tárgyát.

A különböző versenyképességi indexek között kiindulási alapot jelenthet az egy főre jutó GDP (GDP/lakónépesség), amely matematikailag három összetevőre bontható fel: munkatermelékenység (GDP/foglalkoztatottak), foglalkoztatottsági ráta (foglalkoztatottak/munkaképes korúak) és munkaképes korúak (munkaképes korúak/lakónépesség) (LUKOVICS, M 2008; LENGYEL I. 2012). A fenti formula talán elegendő egyszerű makroszintű összehasonlításokra (talán ezért is használja az EU regionális összehasonlításokra), de nem alkalmas arra, hogy a versenyképesség összetettségét visszaadja. Nem véletlen, hogy a versenyképességet mérő egyéb mutatók kivétel nélkül nagyon komplexek és számtalan változóval operálnak. A korábban említett Competitiveness White Paper megírásakor a szakemberek már a kilencvenes évek derekán felismerték, hogy a versenyképességet komplex módon kell értelmezni és mérni. A szakmai viták eredményeképpen körvonalázódott a versenyképességet befolyásoló tényezők köre (*1. táblázat*).

Zárójelenetként jegyzem meg: ha átfutjuk a fenti listát és feltesszük magunknak a kérdést, hogy ezek közül vajon hány feltétel teljesül a hazai viszonyok között, bizony arra a következtetésre jutunk, hogy Magyarországon a politikai-gazdasági környezet korántsem kedvez a versenyképességnek.

Az 1990-es években napvilágot láttak az első komplex versenyképességi indexek és értékelések. Ezek közül legrégebbi múltra a genfi székhelyű World Economic Forum (WEF) által 1979 óta publikált Global Competitiveness Report (GCR), valamint a lausanne-i székhelyű International Institute for Management Development (IMD) által 1989 óta évente megjelenő World Competitiveness Yearbook (WCY) tekintenek vissza.

A WEF által kidolgozott Globális Versenyképességi Index (Global Competitiveness Index – GCI) lényegében a makro- és mikrogazdasági versenyképességét méri statisztikai

A versenyképességet befolyásoló 10 fő tényező
The 10 main influences on competitiveness

Tényező	Megjegyzés
Makrogazdasági környezet	alacsony infláció, beruházások támogatása közpénzekkel az üzleti bizalom megnyerésére
Oktatás, képzés	magas képzettségű, színvonalas, motivált munkaerő biztosítása
Innováció	a vállalkozások tartós elkötelezettsége az innováció irányába
Menedzsment	új ötletek kereskedelmi hasznosításának sikeres menedzselése
Tiszta és nyitott piacok	a vállalkozások ösztönzése és hatékonyságuk növelése
Az üzlet és a vállalkozások finanszírozása	tőke elérhetősége a beruházásokhoz
Kommunikáció és infrastruktúra	a javak és szolgáltatások gyors és hatékony eljuttatása a fogyasztókhoz
Megfelelő kereskedelmi keretek	deregulációt érvényesítő gazdasági környezet, a vállalatok gyors reagálása a piac kihívásaihoz
Igazgatás és közbeszerzések	a gazdaság és az ipar szükségleteit támogató hatékony, hatásos igazgatás és közbeszerzés

Forrás/Source: Department of Trade and Industry, UK 1994

mutatók segítségével, s feltárja a gazdaság növekedési képességet és annak ütemét, valamint a vállalkozások sikerességét és a termelékenység fenntartására való képességét. Az index további 3 alindexre bontható, amelyek összesen 12 pillért tartalmaznak. Az egyes pillérek mögött statisztikai mutatókat találunk, a mindösszesen 111 mutató értékelés és súlyozás után adja az összesített GCI indexet (2. táblázat).

Az IMD aszerint értékeli és rangsorolja az országokat, hogy azok milyen versenyképességet elősegítő környezetet biztosítanak és tartanak fent a vállalkozások számára. Az IMD rendszerében a nemzetgazdasági versenyképességet alapvetően a gazdasági tényezők, a kormányzat hatékonysága, a gazdaság, üzleti világ hatékonysága és az infrastruktúra határozzák meg. A négy fő tényezőt további 5-5 altényezőre bontja, amelyeket összesen 329 kritérium (statisztikai mutató) segítségével értékel. Az évente publikált összesítő lista az indikátorok alapján sorrendet állít fel az egyes országok között, ami megmutatja egy adott ország versenyképességének a relatív pozícióját a többiekéhez viszonyítva (GARELLI, S. 2012).

Természetesen a fenti két példán kívül még számtalan összetett index létezik a versenyképesség mérésére. A magyar versenyképességi indexek közül a GKI Gazdaságkutató Zrt. által kidolgozott és több éve figyelemmel kísért Versenyképességi indexet (VEX) és az Üzleti környezeti indexet (ÜX) említhetjük meg. A VEX a *makrogazdasági teljesítmény-index* (a GDP, a beruházások és az export volumenindexe, illetve a foglalkoztatottak száma), a *termelékenységi index* (GDP volumenindex/foglalkoztatottak száma; ipari termelés volumenindexe/ipari foglalkoztatottak száma) és a *reál árfolyam-index* (fogyasztói árindexszel kalkulált reálárfolyam-index; termelői árindexszel kalkulált reál árfolyamin-

A Globális Versenyképességi Index összetétele
Composition of the Global competitiveness Index

Alindexek		
Alapvető követelmények	Hatékonyságnövelő tényezők	Innováció és szofisztikáltsági tényezők
Pillérek		
1. Intézmények (22)	5. Felsőoktatás és képzés (8)	11. Üzleti
2. Infrastruktúra (9)	6. Árupiaci hatékonyság (16)	kifinomultság (10)
3. Makrogazdasági környezet (5)	7. Munkaerőpiaci hatékonyság (9)	12. Innováció (8)
4. Egészségügy és közoktatás (10)	8. Pénzpiaci fejlődés (8)	
	9. Technológiai felkészültség (9)	
	10. Piac mérete (2)	
Kulcsfontosságú a tényezővezérelt gazdaságok számára	Kulcsfontosságú a hatékonyságvezérelt gazdaságok számára	Kulcsfontosságú az innovációvezérelt gazdaságok számára

Forrás: SCHWAB, K. 2012 (zárójelben a statisztikai mutatók száma, 5 mutató több pillérnél is szerepel)

Source: SCHWAB, K. 2012 (in brackets the number of indexes used, 5 indexes are multiply applied)

dex; egységnyi munkaerőköltséggel kalkulált reál árfolyam-index) súlyozott átlaga. Az ÜX az állami magatartás kiszámíthatatlanságát, a gazdasági környezet bizonytalansát, az éves lejáratú magyar állampapír referenciahozamát, valamint az üzleti infrastruktúra alakulását értékeli.

A nemzetközi gyakorlatban az indexek összetételében fokozatos eltolódást tapasztalhatunk abba az irányba, hogy egyre több indikátorral próbálják megragadni a gazdaságon belül a kreativitás, a tudás és az innováció jelenlétét. Példaként említhetjük ATKINSON, COURT és WARD (1999) új gazdasági indexét (New Economy Index – NEI), amely a tudásintenzív állásoknak, a globalizáció fokának, a gazdaság dinamizmusának, a digitális gazdaságba történő átmenetnek és a technológiai innovációs kapacitásnak a megragadására szolgáló statisztikai mutatókat használ. A washingtoni Progressive Policy Institute által kidolgozott World Knowledge Competitive Index a tudásrégiók összehasonlítására szolgál, míg a European Competitiveness Index a városokat és régiókat veszi számba.

A kutatás módszertani háttere

Nyilvánvaló, hogy a globális gazdasági válság a városok versenyképességét csökkentette. Kutatásaim során éppen ezért nem arra fókuszáltam, hogy kimutassam, vajon csökkentette-e a válság nagyvárosaink versenyképességét és ha igen mennyivel? Sokkal érdekesebbnek mutatkozott annak a kérdéskörnek a körüljárása, hogy hogyan változott meg egyes nagyvárosaink versenyképessége a többiekhez viszonyítva? Milyen hatással lehet nagyvárosaink jövőbeli fejlődésére a válság, mely városok tekinthetők a válság „nyerteseseinek” és egyértelmű „veszteseinek”? Ezen kérdések megválaszolására a különböző kvantitatív vizsgálatok adnak lehetőséget (pl. statisztikai adatbázisok elemzése, összehasonlító

elemzések elvégzése különböző statisztikai mutatók segítségével, lakossági kérdőíves felmérések). Nem feledkezhetünk meg viszont a nagyvárosok lakóiról sem, hiszen – mint azt az elméleti részben is kifejtettem – a versenyképesség egyik, ha nem a legfontosabb célja a helyi társadalom életszínvonalának és életminőségének a javítása. Nem elhanyagolható kérdés tehát az sem, hogy hogyan látják a nagyvárosok lakói a helyben zajló folyamatokat, s a szubjektív vélemények értelmezésén keresztül milyen általános érvényű megállapításokat tehetünk a nagyvárosok versenyképességének alakulásáról és annak társadalmi megtűléséről? Ezen kérdések inkább kvalitatív módszerekkel (pl. lakossági és szakmai mélyinterjúk) járhatók körül.

A *kvantitatív vizsgálatokat* a főváros mellett az egyes régiók meghatározó nagyvárosaira végeztem el. Olyan nagyvárosokat is felvettem a listára, ahol az elmúlt évek gazdasági fejlődése indokolhatta a versenyképesség változásának vizsgálatát (pl. Kecskemét – Mercedes gyár). A fentiek alapján a kiválasztott statisztikai adatokat a következő nagyvárosokban vettem górcső alá: Budapest, Győr, Tatabánya, Székesfehérvár, Pécs, Szeged, Kecskemét, Debrecen, Nyíregyháza és Miskolc. A statisztikai mutatók kiválasztásakor olyan szempontokat vettem figyelembe, mint az alkalmazhatóság és az egyszerű hozzáférhetőség. A versenyképesség változásainak feltárására az alábbi relatív mutatókat választottam ki összehasonlító elemzésre: a munkanélküliek aránya; a tartós (180 napnál régebben) munka nélkül lévők aránya; a 100 lakosra jutó regisztrált és működő vállalkozások száma; az egy vállalkozásra jutó iparűzési adó összege; az egy főre jutó belföldi jövedelem összege; az egy vállalkozásra jutó bruttó hozzáadott érték összege; az 1 km vízvezetékre jutó szennyvízvezeték hossza; az 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma; az 1000 lakosra jutó személygépkocsik és újonnan üzembe helyezett személygépkocsik száma; a 10 ezer lakosra jutó épített lakások száma. (Az adatok forrásai a VÁTI által üzemeltetett Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszere, valamint a KSH adatbázisa voltak.) A fenti mutatókat a 2007 és 2010 közötti időszakban vizsgáltam, így tekintést nyerhettem a válság előtti és az azt követő tendenciákba is. A nagyvárosok relatív versenyképességének feltárására a mutatók segítségével sorrendeket állítottam fel a városok között, az elfoglalt pozíciókat pedig rangértékekkel láttam el. Alapvetően kétféle elemzést végeztem: a) A mutatók abszolút értékeinek segítségével felállított sorrendben hogyan változott az egyes nagyvárosok egymáshoz viszonyított pozíciója (rangértéke) a megadott időintervallumban; b) A mutatókban a megelőző évi értékekhez képest milyen változások következtek be, ennek mértéke alapján hogyan rangsorolhatók az egyes városok és hogyan változott egymáshoz viszonyított pozíciójuk. Az elemzések során vizsgáltam ezen rangértékek négy éves időintervallumra összegzett abszolút értékeit (vagyis az eredeti sorrendben elfoglalt pozíciókat) és a változások tendenciáit (vagyis a vizsgált időszakban bekövetkezett pozícióváltozásokat). A kapott eredmények segítségével következtetéseket vontam le a nagyvárosok relatív (egymáshoz viszonyított) versenyképességének a változásaira.

A gazdasági válság városlakókra gyakorolt hatásainak felderítésére pilotkutatást végeztem a hazai városokban arról, hogy hogyan látják a városban élők a válságot, s annak milyen közvetett vagy közvetlen hatásai voltak városukra, illetve mindennapi életükre. 2010 nyarán háztartási kérdőíves felmérést végeztem Budapesten, Győrben és Szegeden (azaz a legfejlettebb régió centrumtelepülésén, valamint egy prosperáló, illetve egy kevésbé fejlett régió központjában). A 39 többnyire zárt végű kérdést tartalmazó kérdőíveket kérdezőbiztosok segítségével töltötték ki a megkérdezettek a három nagyvárosban. A háztartási kérdőívezést emellett utcai megállítási módszerrel egészítettem ki, amelynek kérdőíve 10 rövid kérdést tartalmazott (a két felmérés esetében $n = 193$). A háztartási kérdőívet digitalizált formában az interneten is közzétettem és a felmérést 2011 második felében

internetes kérdőívvezéssel bővítettem ($n=352$). Az értékelésbe csak a városlakók véleménye került be, így a pilotfelmérés jó betekintést nyújt a válság szubjektív megítélésébe. Az eredmények értékelésébe nemcsak a három mintavárosból, hanem bármely más városból érkezett véleményeket is bevontam (az ábrákban és táblázatokban ez „Egyéb városok” kategóriaként szerepel). A *kvalitatív vizsgálatok* a gyakorló szakemberek és várospolitikusok körében végzett félig strukturált mélyinterjúkon alapultak. A három nagyvárosban összesen 14 szakmai mélyinterjút készítettem helyi szakemberekkel.

A válság hatásai a nagyvárosok versenyképességére

A gazdasági válság következtében nagyvárosaink és városaink versenyképessége nemzetközi összehasonlításban csökkent. Ezt támasztja alá, hogy a globális versenyképességi index értékei alapján Magyarország 2011 és 2012 között a 48. helyről a 60. helyre csúszott vissza (SCHWAB, K. 2012). Hazai viszonylatban viszont az egyes nagyvárosok a nemzeti, regionális és helyi várospolitikából kifolyólag eltérő utakat jártak be, illetve várhatóan járnak be a jövőben. A statisztikai adatbázis elemzésének eredményei alapján elmondhatjuk, hogy a válság a főváros korábbi versenyképességi előnyét nem befolyásolta érdemben, viszont egyértelműen kiélezte a versenyt a vidéki regionális centrumok között. Budapest a kedvezőtlen tendenciák ellenére kiemelkedő gazdasági potenciáljának és a helyi gazdaság „multilayer” karakterének köszönhetően meg tudta tartani kedvező pozícióját (3–4. táblázat). A főváros a munkanélküliséggel és a személygépkocsi-állománnyal kapcsolatos mutatók kivételével gyakorlatilag minden egyéb vizsgált tényező terén javítani tudott versenypozícióján. Budapest mellett az erős helyi politikával és a protekcionista (állami) intézkedéseknek köszönhetően nagy gazdasági potenciállal bíró nagyvárosok (pl. Szeged és Debrecen) versenyképessége egyértelműen javult a hazai nagyvárosok között. A többi városhoz viszonyítva inkább javult Miskolc és Kecskemét versenyképessége is, utóbbi esetében a Mercedes-beruházás jelentős pozíciójavulást eredményezett.

A válság gazdasági és területi hatásait elemző korábbi tanulmányok (KISS, É. 2011; EGEDY, T. 2012a, 2012b) rámutattak arra, hogy a válság Magyarországon elsősorban a globális gazdaságra érzékenyebben reagáló, a nemzetközi kereskedelembe jobban integrálódott, exportra termelő ágazatokat érintette és ebből kifolyólag a közép- és nyugat-dunántúli megyék húzóágazatai szenvedték el a legnagyobb termelés-visszaesést. Saját kutatási eredményeink is arról tanúskodnak, hogy a két prosperáló régió (Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl) nagyvárosainak relatív versenyképessége a válság éveiben egyértelműen csökkent. Jól mutatja ezt a tendenciát Győr versenypozíciójának romlása a belföldi jövedelem, a hozzáadott érték, a működő vállalkozások és a kiskereskedelem terén (3. táblázat). Az adott időszakban hasonló visszaesés jellemezte Székesfehérvárt és Tatabányát is. A globális válság következtében azonban nemcsak a prosperáló régiókban található nagyvárosok helyzete romlott. A már korábban is gyenge gazdasági mutatókkal és érdekérvényesítő képességgel rendelkező nagyvárosainak versenyképessége még ezeknél a városokénál is gyorsabban esett vissza (pl. a többi nagyvároshoz viszonyítva egyértelműen romlott Nyíregyháza pozíciója) (4. táblázat).

Válaszunkat arra a kérdésre, hogy a válság hogyan befolyásolta a magyar nagyvárosok relatív versenyképességét és egymáshoz viszonyított versenypozíciójukat, az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- *A nyertesek* (vagy hívjuk őket inkább kevésbé veszteseknek) – Budapest, Debrecen és Szeged viszonylagos versenyképessége a válság időszakában javult, ami kedvező potenciált biztosíthat számukra az elkövetkezendő évek városversenyében.

3. táblázat – Table 3

A nagyvárosok egymáshoz viszonyított versenypozíciójának változása
2007 és 2010 között

Change of relative positions in the competitiveness of large cities between 2007 and 2010

Relatív mutató / tényezőcsoport	Versenypozíciója javult	Versenypozíciója romlott
Munkanélküliség	Szeged, Kecskemét, Tatabánya, Miskolc	Budapest, Nyíregyháza, Pécs
Iparüzési adó	Budapest, Győr, Debrecen	Nyíregyháza, Tatabánya, Kecskemét
Belföldi jövedelem	Budapest, Debrecen, Szeged	Győr, Pécs
Hozzáadott érték	Budapest, Tatabánya, Pécs	Győr, Nyíregyháza
Ivóvíz- és szennyvízhálózat	Budapest, Győr, Pécs	Kecskemét, Tatabánya
Személygépkocsi-állomány	Szeged, Tatabánya, Miskolc	Budapest, Győr, Debrecen, Kecskemét
Új személygépkocsi-állomány	Budapest, Székesfehérvár, Debrecen	Tatabánya, Miskolc, Nyíregyháza
Épített lakások	Győr, Kecskemét	Nyíregyháza, Miskolc, Tatabánya, Pécs
Működő vállalkozások	Budapest, Debrecen	Győr, Szeged
Kiskereskedelem	Budapest, Debrecen	Győr, Székesfehérvár, Nyíregyháza

4. táblázat – Table 4

A nagyvárosok pozícióinak (helyezéseinek) összesített változása 2007 és 2010 között
Aggregated change of positions (rankings) of large cities between 2007 and 2010

Város	A	Helyezés	B	Helyezés	Összesített helyezés
Budapest	+3	4.	+5	1.	1.
Szeged	+6	1.	+1	3.	2.
Debrecen	+2	5.	+5	2.	3.
Miskolc	+5	2.	0	4.	4.
Kecskemét	+5	3.	-1	7.	5.
Pécs	+2	6.	0	5.	6.
Székesfehérvár	-1	8.	0	6.	7.
Győr	0	7.	-2	9.	8.
Tatabánya	-7	9.	-1	8.	9.
Nyíregyháza	-12	10.	-5	10.	10.

A – A statisztikai mutatók értékei alapján felállított sorrendekben bekövetkezett pozitív és negatív pozícióváltozások összege (vagyis az egyes mutatók értékei alapján sorrendet állítottam fel a nagyvárosok között és azt vizsgáltam, hogy a vizsgált időszakban hogyan változott az adott nagyváros pozíciója. Végül a pozitív vagy negatív irányú elmozdulások értékeit összeadtam).

B – A megelőző évhez viszonyított változások értékei alapján felállított sorrendekben bekövetkezett pozitív és negatív pozícióváltozások összege (vagyis kiszámoltam, hogy az előző évhez viszonyítva milyen mértékben változtak a mutatók, ennek alapján sorrendet állítottam fel a nagyvárosok között és azt vizsgáltam, hogy az adott időszakban hogyan változott az adott nagyváros pozíciója. Végül a pozitív vagy negatív irányú elmozdulások értékeit összeadtam).

- *A billegők* – Miskolc, Kecskemét és Pécs inkább a nyertesek felé kacsingatnak és esetükben a válság negatív hatásai nem voltak olyan kirívóak. Ugyanakkor Győr és különösen Székesfehérvár a vesztesek csoportja felé hajlanak, mivel ezekben a nagyvárosokban a statisztikai mutatók többnyire a relatív versenypozíció romlására utalnak. Nem szabad meglepednünk viszont arról, hogy a két csoport fejlődési potenciáljai – az utóbbi csoport javára – lényegesen eltérnek egymástól.
- *A vesztesek* – Tatabánya és Nyíregyháza versenyképességét és versenypozícióját a válság egyértelműen rontotta. Ez különösen Nyíregyházán befolyásolhatja negatívan az elkövetkezendő évek fejlődését. A 2010. évi statisztikai adatok ugyanis Közép- és Nyugat-Dunántúl gazdaságának gyorsabb lábra állásáról tanúskodnak, ami Tatabányát átlendítheti a nehéz időszakon, viszont a szabolcsi megyeszékhely esetében erre nem számíthatunk.

A budapesti, szegedi és győri városlakók körében végzett kvantitatív kérdőíves felmérések, valamint a helyi szakemberek körében végzett kvalitatív mélyinterjúk eredményeit az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

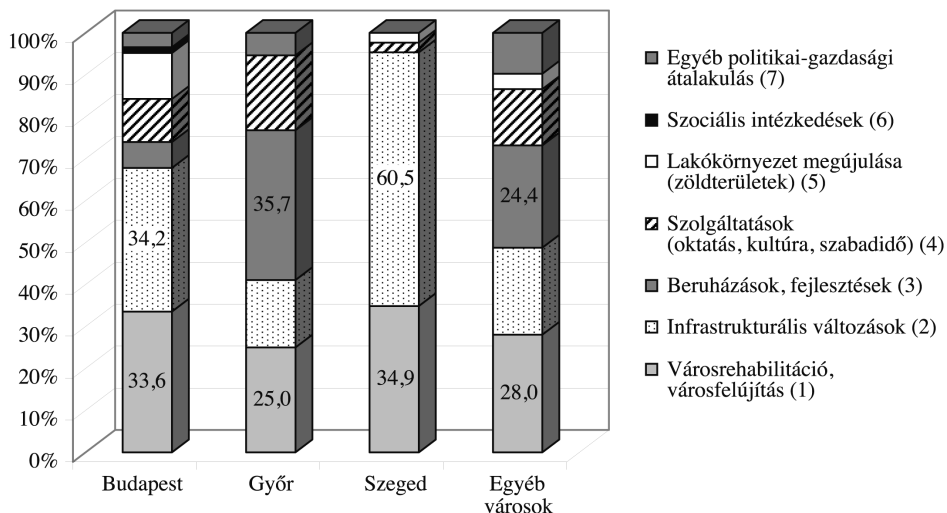
A városlakók és a szakemberek egybehangzó véleménye szerint *nagyvárosaink fejlődését és versenyképességét a politika és a várospolitikai hátráltatja leginkább*. Győr esetében a politika negatív hatásai kevésbé rajzolódta ki, ami talán azzal is összefüggésbe hozható, hogy a helyi politika jó kapcsolatokat ápol az AUDI-val, a helyi gazdaság motorjával. Budapesten komoly versenyképességi hátrányt jelentenek a közigazgatási és szervezeti struktúra megoldatlan problémái. Nagyvárosainkban általánosnak mondhatók a *finanszírozási problémák és a pénzhiány*, valamint a gazdálkodási hiányosságok. A recesszió nemcsak a városi önkormányzatokban, hanem a vállalkozói szférában is jelentős finanszírozási nehézségekhez vezetett, ami gyakran a megkezdett beruházások leállításával vagy felfüggesztésével, a tervezett fejlesztések elhalasztásával, vagy az azokról való lemondással járt együtt.

A kérdőíves felmérésben azt is vizsgáltam, hogy a megkérdezettek véleménye szerint az egyes nagyvárosokban melyek voltak a legjelentősebb pozitív és negatív változások a felmérést megelőző 5 évben. Budapesten a pozitív változások közül a válaszadók a városfelújítással és az infrastrukturális fejlesztésekkel kapcsolatos eredményeket emelték ki. Győrben a beruházások és a különböző gazdaságfejlesztési beavatkozásokat hangsúlyozták, egyértelműen kirajzolódik a prosperáló gazdasági környezet szerepe az Audi-val. Szegeden az infrastrukturális fejlesztések pozitív hatásait említették a megkérdezettek (*1. ábra*).

A negatív tapasztalatok közül Budapesten az infrastrukturális fejlődés lelassulására, az egyre égetőbb szociális problémákra, az elszegényedésre és az életszínvonal csökkenésére hívták fel a figyelmet a válaszadók. Szegeden a városfelújítási és a gazdaságot érintő fejlesztések és beruházások megtorpanására, Győrben pedig a lakossági jövedelmek és a fogyasztás csökkenésére, a különböző szolgáltatások (pl. oktatás, szabadidős, kulturális lehetőségek) színvonalának romlására mutattak rá az érintettek.

A negatív változások többnyire a válság számlájára írhatók. A válság negatív hatásai közül jelenleg elsősorban a *munkaerő-piaci hatásokat*, a munkanélküliség növekedésével összefüggő problémákat, valamint a *lakás- és ingatlanpiacon végbement negatív változásokat* értékelik a legsúlyosabb gondnak a városlakók (*2. ábra*).

A munkaerő-piaci problémák sokkal markánsabban jelennek meg a vidéki városokban és a vidéki lakosok ezeket látják a válság által okozott legnagyobb problémának. Budapesten viszont inkább a lakáspiac befagyása okoz több gondot a piaci szereplőknek és a lakosoknak. Ennek legfőbb oka az, hogy míg Budapest a munkaerő-piaci hatások szempontjából kedvezőbb helyzetben volt a vidéki városoknál, a lakás- és ingatlanpiaci problémák már a

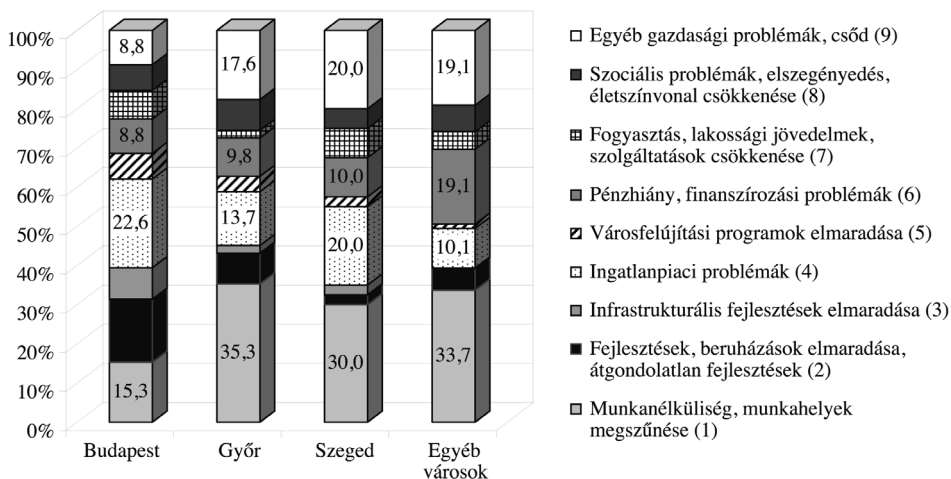
1. ábra Legjelentősebb pozitív változások a nagyvárosokban az elmúlt 5 évben.

Forrás: Saját felmérés (2011; teljes minta $n=544$)

Figure 1 Major positive changes in the large cities in the past 5 years. Source: Own survey (2011; total sample $n=544$)

Legend: 1 – Urban regeneration, renewal; 2 – Infrastructural changes; 3 – Investments, developments;

4 – Services (education, culture, leisure); 5 – Revitalisation of the environment, green areas; 6 – Social measures; 7 – Other socio-economic changes.

2. ábra A gazdasági válság legnegatívabb hatásai a nagyvárosokban. Forrás: Saját felmérés (2011; teljes minta $n=544$)

Figure 2 Most spectacular negative impacts of crisis on the large cities. Source: Own survey (2011; total sample $n=544$)

Legend: 1 – Unemployment, job losses; 2 – Lack of development, underinvestment; 3 – Lack of infrastructural

improvements; 4 – Real estate market problems; 5 – Fail of urban development programmes;

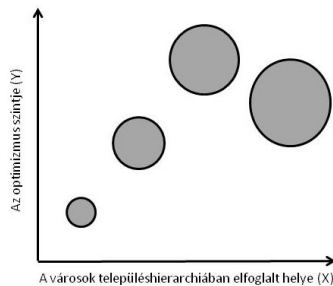
6 – Financial problems, lack of money; 7 – Decrease of consume, residential incomes and services; 8 – Social problems, impoverishment, drop of living standards; 9 – Other economic problems, bankruptcy.

fővárost sem kímélték. A budapesti ingatlanok nagyobb leértékelődésnek estek áldozatul, mint vidéki társaik, egyes szakmai becslések szerint a lakóingatlanok értékvesztése 2007 és 2012 között elérhette 20%-ot.

Empirikus vizsgálataim arról tanúskodnak, hogy *a városlakók életminősége a válság kirobbanása óta csökkent*. A megkérdezettek közel fele nyilatkozott úgy, hogy életkörülményeik valamelyest romlott az elmúlt évek során, a válaszadók közel egyötöde szerint pedig életminősége jelentősen csökkent 2009 óta. A felmért települések közül a szegedi és győri eredményeket lehet kiemelni: szubjektív életminőségük alakulásáról legnegatívabban a szegediek, legpozitívabban pedig a győriek nyilatkoztak.

Érdekes képet mutat a külföldiek jelenlétének megítélése a városokban. Annak ellenére, hogy a médiában egyre jobban előtérbe kerülnek a magyarság intoleranciájával, idegengyűlöletével kapcsolatos hírek, felméréseinkben ezt a negatív tendenciát nem tudtuk kimutatni. A vizsgált városokban *a külföldiek jelenléte egyértelműen pozitív visszhangra talál*, a megkérdezettek 40%-a előnyösnek tartja és inkább pozitívumként említi a külföldiek jelenlétét. Természetesen ebben az esetben nem a tiltott határátlépőkre, illegálisan hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárokra és kriminális elemekre, hanem a turizmusban aktívan résztvevő, gyakran beruházói és munkaadói szerepkörben feltűnő idegenekre gondoltak. Természetesen a vélemények valamelyest különböztek a felmért nagyvárosokban, így a külföldiek kedveltségéről megrajzolhatunk egy csökkenő intenzitású sorrendet Budapest > Győr > Egyéb nagyvárosok > Szeged vonalon.

A gazdasági nehézségek ellenére optimizmusra adhat okot, hogy a nagyvárosok lakói szerint *összességében inkább pozitív irányba mennek a dolgok a városokban*. Az „optimizmusgörbe” fordított V-alakhoz hasonlítható, ahol a településhierarchia-szint emelkedésével nő a városlakók jövőbeli fejlődésbe vetett bizalma, de a budapesti lakosok optimizmusa valamelyest elmarad a vidéki nagyvárosiakétól (3. ábra).

3. ábra A jövőbeli fejlődés hipotetikus optimizmusgörbéje a településhierarchiában elfoglalt hely szerint
 Figure 3 Level of residential optimism on future perspectives by position of cities within the settlement hierarchy
 Forrás: saját szerkesztés.

Source: Own composition (X: position in the settlement hierarchy; Y: level of optimism).

Nagyon hasonló eredményre jutunk, ha a városok kedveltségét vesszük górcső alá. Az átlagértékek vizsgálatából megállapíthatjuk, hogy a szubjektív vélemények alapján vidéki nagyvárosaink magasabb kedveltségi mutatókkal rendelkeznek, mint Budapest (5. táblázat). A fővárosról már csak méreténél fogva is sokkal jobban megoszlanak a vélemények, a nagyvárosi problémák – legyen szó akár a fizikai, akár a társadalmi vagy a gazdasági környezetről – sokkal markánsabban előtérbe kerülnek, mint a vidéki városokban.

Nagyvárosaink szívóhatását és lakosságmegtartó képességét nagyon jól mutatja, hogy a megkérdezettek döntő többsége helyben maradna és nem tervezi elköltözését. Költözése esetén viszont *egyre komolyabb alternatívaként merül fel az ország végleges elhagyása külföldre*, ami intő jel lehet döntéshozóink és várospolitikusaink számára (lásd még Kis N. et al. 2011). A költözési hajlandóság részletesebb elemzése arra is rámutatott, hogy a vi-

A városok kedveltsége a válaszadók körében
Popularity of cities among the respondents

	Mennyire szeret városában élni, lakni?	Mennyire szereti városát?
Budapest	3,51	3,94
Győr	4,15	4,28
Szeged	4,21	4,42
Egyéb városok	3,59	4,01

Forrás: Saját felmérés (A táblázat az átlagértékeket mutatja. 1=egyáltalán nem; 5=nagyon)
Source: Own survey (Table shows means. 1 =not at all; 5 =yes specifically)

déki nagyvárosok lakói nem elhanyagolható arányban (8-15%) választanák a városkörnyéket új lakóhelyként. Mindez az agglomerálódási folyamatok felgyorsulásához vezethet vidéki nagyvárosaink, illetve a megyeszékhelyek körül.

Érdekes adalékokkal szolgált annak feltárása, hogy a vizsgálatba bevont nagyvárosok lakói mely városokat tekintik településük versenytársainak. Budapest esetében jól kirajzolódnak a kelet-közép-európai centrumszerepből eredő konkurenciaviszonyok. A megkérdezettek szerint fővárosunk legnagyobb versenytársai a tágabb régió metropoliszai: Bécs és Prága hasonló arányú számú említéssel, utánuk Pozsony, majd Bukarest, Varsó és Zágráb következnek. Bukarest és Zágráb megjelenése a konkurencialistán jól mutatja, hogy az átlagemberek fejében átalakulóban van a „Kelet-Közép-Európa vezető nagyvárosa” kép, s nemzetgazdasági téren is olyan új konkurenciával kell szembe néznie Magyarországnak, mint Románia, vagy Horvátország. Itt csak zárójelben jegyzem meg, hogy egyre több szakember hívja fel a figyelmet arra, hogy a közelmúlt gazdasági intézkedései, valamint a Budapestet érintő kormányzati és önkormányzati intézkedések az ország és a főváros versenyhelyzetét bizonyosan nem javították nemzetközi összehasonlításban. Győr esetében meglepő eredmény, hogy a válaszadók a város legnagyobb versenytársaiként Bécset és Budapestet jelölik meg, ami sokkal inkább a megyeszékhely földrajzi fekvésével, mintsem tényleges gazdasági potenciáljával magyarázható. Ugyanez mondható el a soron következő Pozsonnyal kapcsolatban is. Reálisabban látják a város tényleges lehetőségeit azok a válaszadók, akik Székesfehérváron és Sopronban látják a város legnagyobb konkurenciáit. A szegedi válaszadók inkább a valóság talaján mozognak: a város legnagyobb vetélytársainak Kecskemétet, Pécsét, Temesvárt és Debrecen látják, igaz utóbbiakkal azonos említéssel itt is megjelenik Budapest. A versenytársak elemzéséből egyértelműen kirajzolódik: a helyi várospolitikák több évtizedes rossz beidegződéseinek köszönhetően a vidéki nagyvárosok lakói még mindig úgy gondolják, hogy a megyeszékhelyeknek és a vidéki nagyvárosoknak a fővárossal kell konkurálniuk. A versenylehetőségek téves felmérésének és a városok rossz versenypozícionálásának köszönhetően gyakori probléma, hogy a várospolitikások és döntéshozók településük versenytársait nem saját társadalmi és gazdasági potenciáljukhoz hasonló és tényleges lehetőségeikhez mérhető települések közül választják, hanem még mindig aktívan jelen van a fejekben a főváros-vidék ellentét.

Egy város versenyképességét a kemény és a puha tényezők együttesen határozzák meg. További információkat szolgáltathat tehát annak felmérése is, hogy a városlakók vajon mely tényezőket tartják városaik legfontosabb értékeinek, vonzerőinek. Korábbi nemzetközi kutatásaink (ACRE-projekt – www.acre.socsci.uva.nl) arról tanúskodtak, hogy Budapest esetében a magasan képzett kreatív szakemberek számára a fővárosba áramlásban és lete-

lepedésben meghatározók a kemény tényezők, viszont a kreatív, innovatív és magas hozzáadott értéket teremtő munkaerő hosszú távú megtartásában fontos szerepe van a puha tényezőknek. Ezt jelenlegi kutatásaink is egyértelműen alátámasztották. Budapesten a válaszdók a város természeti- és épített környezetét emelték ki első helyen, amely messze megelőzi az összes többi tényezőt. Ezeket a város történelmi múltja, tradíciói, a városi szerekörök (pl. pénzügyi, kereskedelmi és kulturális funkciók), valamint a szabadidős, sportolási és kulturális lehetőségek követik hasonló számú és arányú említéssel. A győriek a helyi gazdaság által kínált munkaerő-piaci lehetőségekben és munkahelyekben látják a település versenyképességének a kulcsát. Emellett jóval kisebb arányban, de olyan további kemény tényezők jelennek meg a város legfontosabb értékei között, mint az oktatási lehetőségek, valamint a közlekedési kapcsolatok és a város elérhetősége. Győr esetében is fontos tényezőként említik a válaszdók a város történelmi múltját és tradícióit. Szeged versenyképességének meghatározó eleme az oktatás, a válaszdók véleménye szerint egyértelműen a város legfontosabb értékei az oktatási lehetőségekben rejlenek. Emellett a szabadidős, sportolási és kulturális lehetőségeket, valamint az egészségügyi szolgáltatásokat említették még a megkérdezettek.

Összefoglalás

Az elméleti háttér rövid áttekintése felhívta a figyelmet arra, hogy az 1990-es évek vége óta a versenyképesség fogalmát széles körben használják a gazdaságpolitikában, a területfejlesztésben és a társadalmi-gazdasági élet számos területén, de a versenyképesség definíciója egyelőre a „letisztulás” fázisában van. Vagyis elmondhatjuk, hogy van egységesen használt fogalom, de ez folyamatosan alakul és kristályosodik. Bonyolítja a versenyképesség megértését és tárgyalását, hogy az elméleti közgazdászok sem foglalnak egységesen állást a verseny, valamint a versenyképesség létjogosultságáról. A versenyképesség koncepciója ugyanakkor jó lehetőséget biztosít arra, hogy az elmúlt évtizedekben kidolgozott és továbbfejlesztett módszertani eszközök segítségével akár az országok, akár az egyes régiók vagy vállalatok versenyképességét mérjük és egymással összehasonlítsuk. Jellemző erre a folyamatra, hogy a mérésekbe egyre több alternatív statisztikai mutatót vonnak be és felértékelődően van egyik oldalról a kreativitás, a tudás és az innováció, a másik oldalról pedig a fenntartható természeti és gazdasági környezet jelentősége.

Az országok és nemzetek versenyében egyre nő a nagyvárosok és a városrégiók szerepe, amelyek egyre inkább a gazdasági verseny motorjaiként jelennek meg. Számítani lehet tehát arra, hogy a közeljövőben nemzetközi téren és hazánkban is felértékelődik a városok versenyének és versenyképességének a jelentősége. Az egyes városok a fejlődéstörténelmi múlt, a rendelkezésre álló erőforrások, a természeti, társadalmi és gazdasági környezet különbségei miatt eltérő eséllyel vesznek részt a versenyben. Nem véletlen, hogy a gazdasági válság is eltérő mértékben sújtotta a nagyvárosokat és a városrégiókat. A gazdasági válság elsősorban azokat a városokat sújtotta, amelyeknek helyi „single-layer” karakterű (azaz egy-két, a válság következtében jelentős termelés-visszaesést elszenvedő iparágra berendezkedett) gazdasága a globális nemzetközi hálózatokba szervesen integrálódott (pl. Győr, Székesfehérvár, Tatabánya). A „multi-layer” helyi gazdasággal (széles ágazati struktúrával és klaszterviszonyokkal rendelkező) városok, mint például Budapest, könnyebben vészelték át a válság éveit. A versenypozíció javításában nagy szerepe volt a helyi proaktív (nem ritkán protekcionista) várospolitikáknak is (pl. Szeged, Debrecen). Legnagyobb vesztesei az elmúlt éveknek azon városok voltak, amelyeknek endogén erőforrásai és lehetőségei eleve korlátozottak voltak és a kritikus időszak után sem tudtak

érdemben megújulni (pl. Nyíregyháza). Az elkövetkezendő években a városok versenyképességének javításában meghatározó szerepe lesz azon válságkezelő stratégiák kidolgozásának, amelyek a projektfinanszírozásban és beruházásokban a helyi körülményeket és igényeket sokkal jobban figyelembe veszik és nem kizárólag a központi (állami, nemzetközi) pályázati finanszírozáshoz szabják terveiket és elképzeléseiket. A helyi várospolitikai intézkedéseknek, a versenyelőnyök kihasználásának és a helyi gazdaságok felpörgetésére tett intézkedéseknek (pl. beruházások, vállalkozói szféra támogatása) éppen ezért meghatározó szerepe van és lesz a városok hosszú távú sikerességében.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány alapjául szolgáló kutatást az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta.

EGEDY TAMÁS

MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest
egedy@gmx.net

IRODALOM

- ATKINSON, R. D. – COURT, R. H. – WARD, J. M. 1999: The State New Economy Index: Benchmarking economic transformation in the States. Progressive Policy Institute, Washington. Honlap: www.neweconomyindex.org
- BAKÁCS A. 2003 Versenyképesség koncepciók. HAVER kutatási jelentés. MTA Világgazdasági Kutatóintézet. 24 p.
- BARANYAI, B. – BARÁTH G. 2009: A várostérségek gazdasági és társadalmi versenyképességi rangsora. – In: SZIRMAI V. (szerk): A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs. pp. 191–202.
- BARNA K. – MOLNÁR T. – JUHÁSZ R. T. 2005: Megújuló területpolitika: előtérben a területi versenyképesség. Területi Statisztika 45. 6. pp. 542–555.
- BÁTHORY ZS. 2005: Az IMD és a Weforum versenyképességi jelentéseinek struktúrája és módszertani háttere. Versenyben a világgal 2004–2006. Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból. Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet Versenyképesség Kutató Központ. Versenyképesség Kutatás 47. 78 p.
- BOLTHO, A. 1996: The assessment: international competitiveness. Oxford Review of Economic Policy 12. 3. pp. 1–16.
- BUDD, L. – HIMIS, A. K. 2004: Conceptual framework for regional competitiveness. Regional Studies 38. 9. pp. 1015–1028.
- CAMAGNI, R. 2002: On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? – Urban Studies 39. 13. pp. 2395–2411.
- CASTELLS, M. 1996: The rise of the network society. Blackwell, Oxford.
- CHESHIRE, P. C. – GORDON, I. R. 1996: Territorial competition and the predictability of collective (in)action. International Journal of Urban and Regional Research 20. pp. 383–399.
- CHIKÁN A. – CZAKÓ E. – ZOLTAYNÉ PAPIKA Z. 2002: Vállalati versenyképesség a globalizálódó magyar gazdaságban. Akadémiai Kiadó, Budapest. 314 p.
- CRAFTS, N. 1996: Post-neoclassical endogenous growth theory: what are its policy implications? Oxford Review of Economic Policy 12. 3. pp. 30–47.
- CSÁTH M. 2008: A magyar versenyképesség és „puha tényezői”. Valóság 51. 11. pp. 1–13.
- EC 1999: Sixth periodic Report on the social and economic situation and development of regions in the European Union. European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. 242 p.
- EGEDY, T. 2012a: The effects of global economic crisis in Hungary. – Hungarian Geographical Bulletin 61. 2. pp. 155–173.
- EGEDY T. 2012b: A gazdasági válság hatásai városon innen és túl. Területi Statisztika 52. 4. pp. 335–352.
- FINDRIK M. – SZILÁRD I. (2000): Nemzetközi versenyképesség – képességek versenye. Kossuth Kiadó, Budapest.

- FRAGEBERG, J. 1996: Technology and competitiveness. *Oxford Review of Economic Policy* 12. 3. pp. 39–51.
- GARELLI, S. (ed) 2012: *IMD World Competitiveness Yearbook*. – International Institute for Management Development, Lausanne. 554 p.
- KISS É. 2011: A válság területi konzekvenciái az iparban. *Területi Statisztika* 51. 2. pp. 161–180.
- KISS, T. 2005: Nature-driven Economy through sustainable communities. – *World Futures* 61. pp. 591–599.
- KIS N. – GELLÉRNÉ L. É. – ILLÉS S. 2011: A magyarok munkavállalása Észak-Európában – szintézis. – In: GELLÉRNÉ L. É. (szerk.): *Magyarok munkavállalása Skandináviában*. Tullius Kiadó, Budapest. pp. 173–204.
- KITSON, M. – MARTIN, R. – TYLER, P. 2004: Regional competitiveness: an elusive yet key concept? – *Regional Studies* 38. 9. pp. 991–999.
- LENGYEL I. 2000: Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. *Tér és Társadalom* 14. 4. pp. 39–86.
- LENGYEL I. 2003: Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon. JATEPress, Szeged. 454 p.
- LENGYEL I. 2012: A kelet-közép-európai országok régióinak versenyképessége. – In: RECHNITZER J. – SMAHÓ M. (szerk.): *Járműipar és regionális versenyképesség: Nyugat- és Közép-Dunántúl a kelet-közép-európai térségben*. Universitas Kiadó, Győr. pp. 191–229.
- LUKOVICS M. 2008: Térségek versenyképességének mérése. JATEPress, Szeged. 212 p.
- MALECKI, E. 2000: Knowledge and regional competitiveness. – *Erdkunde*. 54. pp. 334–351.
- MARTIN, R. L. – SUNLEY, P. 1998: Slow convergence? The new endogenous growth theory and regional development. *Economic Geography* 74. pp. 201–227.
- MARTIN, R. L. 2003: A study on the factors of regional competitiveness – A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy. Cambridge Econometrics Ecorys-Nei University of Cambridge, Cambridge – Rotterdam. 184 p.
- OECD (1997) *Regional Competitiveness and Skills*. OECD Territorial Development, Paris. 207 p.
- PARKINSON, M. – MOORES, J. – CHAMPION, T. – SIMMIE, J. – TUROK, I. – CROOKSTONE, M. – KATZ, B. – PARK, A. 2006: *State of the English Cities. A Research Study. Volume 1*. Office of the Deputy Prime Minister, London. 267 p.
- PORTER, M. E. 1990: *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York. 645 p.
- PORTER, M. E. 1998: *On Competition*. Harvard Business School Press, Boston.
- SAXENIAN, A. 1994: *Regional advantage*. Harvard University Press, Cambridge.
- SAXENIAN, A. 1994: *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*, Harvard University Press, Cambridge.
- SCHWAB, K. (ed) 2012: *The Global Competitiveness Report 2012–2013. Full Data Edition*. World Economic Forum, Genf. 545 p.
- STORPER, M. 1997: *The regional world: territorial development in a global economy*. Guilford Press, New York.
- SZÉKELY Cs. 2010: A versenyképesség növelésének lehetőségei a magyarországi vállalkozásoknál. *Közép-Európai Közlemények* 3. 1. pp. 53–62.
- SZENTES T. 2005: *Fejlődés, versenyképesség, globalizáció*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 411 p.
- TÖRÖK Á. 2003: Mit mérünk mivel? A versenyképesség értelmezéséről és mérési problémáiról. – In: VISZT E. (szerk.): *EU-csatlakozás és versenyképesség*. Európai Tükör, Műhelytanulmányok 93. Miniszterelnöki Hivatali Kormányzati Stratégiai Elemző Központ, Budapest, pp. 73–106.
- TUROK, I. 2004: Cities, regions and competitiveness. *Regional Studies* 38. 9. pp. 1069–1084.
- WREN, C. 2001: The industrial policy of competitiveness: a review of recent development in the UK. *Regional Studies* 38. 9. pp. 847–860.